

IVAN DOROVSKÝ

ČESKÁ A SLOVENSKÁ HISTORICKÁ A LITERÁRNĚ HISTORICKÁ BULHARISTIKA V POSLEDNÍCH LETECH (1969–1975)

Třebaže obor dějiny slovanských národů, tedy i dějiny Bulharska, nepatří u nás k nejstarším, poslední období přineslo řadu pozoruhodných výsledků naší historické i literárně historické vědy. V tomto přehledu komentované bibliografie českých a slovenských prací o dějinách a literární historii Bulharska se budeme zabývat zhruba posledním sedmiletím, přesněji od roku 1969 do roku 1975. Přitom podotýkáme, že bereme v úvahu jak práce pojednávající o jednotlivých otázkách či obdobích bulharských národních dějin a bulharské literární historie, tak i práce komparatistické a vztahové, které se zabývají danou tematikou buď v rámci balkánských zemí, nebo Bulharska a některých zemí střední či východní Evropy. Období, o němž zde hovoříme, přineslo několik studií a monografií syntetického nebo syntetizujícího charakteru i práce teoreticko-metodologické, týkající se bádání a úkolů současné marxistické historiografie v období socialistické integrace. Máme tu především na mysli studie prof. dr. J. Macúrka, DrSc., prof. dr. Františka Hejla, CSc. a prof. dr. Jozefa Hrozičnicka, DrSc.¹

V řadě sborníků, povětšinou sestavených z materiálů národních nebo mezinárodních vědeckých konferencí, je dobře zastoupena bulharská problematika. Několik takových příspěvků přináší sborník *Studia balkanica bohemoslovaca I*,² v němž kromě stati V. Bystrického o slovenské historiografii za poslední poválečné čtvrtstoletí najdeme Havlíkův příspěvek o osídlení Balkánu Slovany, Pražákovo pojednání o bogomilismu v Uhrách v 11. století i některé další, které se dotýkají tak či onak bulharského historického vývoje v kontextu širším (balkánském).

Úklady hitlerovského Německa proti bulharskému lidu v době 2. světové války zajímavě doložil dokumenty Čestmír Amort, který rovněž, v jiném příspěvku, osvětlil postavu generála Vladimíra Zaimova.^{2a}

¹ *Studia balkanica bohemoslovaca I*. Brno 1970, str. 10–32 viz též Bulletin AIESEE III, 2, 1965, str. 59–65; *Historiografie střední, východní a jihovýchodní Evropy*. Brno 1973, str. 4–12; *Slovanské štúdie* 15, 1973, str. 7–23.

² Viz *Studia balkanica bohemoslovaca I*. Brno 1970; viz též *Slovanské štúdie* 12, 1971, 246–254.

^{2a} *Z dokumentů k německo-bulharským stykům 1940–1944. O úkladech hitlerovského Německa proti bulharskému lidu*. *Slovanský přehled* 57, 1971, čís. 5, 391–394; též, *Generál Vladimír Zaimov (1888–1942)*. *Slovanský přehled*, 56, 1970, čís. 6, 467 až 472.

Sborník materiálů z druhé brněnské mezinárodní konference o cílech a úkolech studia dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy obsahuje řadu „bulharistických“ či širěji balkanisticky nebo komparatisticky pojatých příspěvků, z nichž upozorňujeme především na články A. Skoupého, L. Havlíka, R. Pražáka a Ivana Dorovského.³ Příspěvky českých a slovenských historiků obsahuje také sborník z mezinárodní konference, pojednávající o meziválečném období, který vyšel v Sofii, i sborník o účasti národů střední a jihovýchodní Evropy ve válce a revoluci.⁴

Z dalších četných domácích konferencí s mezinárodní účastí uveďme dvě, které se bezprostředně týkají úseků z bulharských dějin. První z nich organizoval Ústav marxismu-leninismu při VUT v Brně pod názvem Jiří Dimitrov a současnost, druhá se konala na Vysoké škole politické ÚV KSČ a byla věnována 50. výročí záříjového povstání bulharského lidu v roce 1923.⁵ Z Dimitrovské konference vyšel obsáhlý sborník přednesených příspěvků. Týkají se jednak revolučně teoretické činnosti velkého syna bulharského lidu, jednak Dimitrovova vztahu k světové kultuře i ohlasu lipského procesu u nás.⁶

Monotematické zvláštní číslo Slovanského přehledu, věnované Jiřímu Dimitrovovi, osvětlilo mnohostrannou činnost této významné osobnosti světového revolučního procesu. Výročí narození Jiřího Dimitrova, výročí lipského procesu i výročí Záříjového povstání 1923 daly podnět k zesílené publikační činnosti našich historiků, literárních historiků i publicistů. Vznikly četné dílčí a větší práce, z nichž uveďme Amortovu monografii Svět proti fašismu,⁷ publikaci Bulharský lid proti fašismu 1923, kterou napsal rovněž Čestmír Amort spolu s bulharským historikem Jonem Mitevem,⁸ Kvačkovu knihu o historii lipského procesu a J. Dimitrovovi⁹ a v neposlední řadě přehledně a čtivě psanou monografii Valeriána Bystrického Revolucionář Georgi Dimitrov (Bratislava 1972), pohotový slovenský překlad Životopisu Jiřího Dimitrova (Bratislava 1973) a četné jiné práce.

Systematickému výzkumu vzniku národních států na Balkáně, charakteru jejich režimů, vzájemných styků mezi balkánskými státy i jejich vztahů k ostatním evropským zemím je podrobena meziválečné období také na bázi mezinárodní socialistické spolupráce. Naše historiky přitahují aktuální otázky vzniku, vývoje a pádu Malé dohody, evropské bezpečnosti 30. let i balkánské souvislosti mnichovského diktátu.^{9a}

³ *Historiografie střední, východní a jihovýchodní Evropy*. Brno 1974.

⁴ Viz sb. *Střední a jihovýchodní Evropa ve válce a revoluci 1939–1945*. Praha 1970.

⁵ *Konference k 50. výročí záříjového protifašistického povstání v Bulharsku na VSP ÚV KSČ 23. listopadu 1973*.

⁶ *Jiří Dimitrov a současnost, sborník z konference Ústavu marxismu-leninismu VUT konané 13.–14. června 1972 v Brně*. Brno 1973.

⁷ C. Amort, *Svět proti fašismu. Přehled historických událostí v letech 1933–1945*. Praha 1974, 304 strany.

⁸ C. Amort, J. Mitev, *Bulharský lid proti fašismu 1923*. Praha 1973, 87 stran.

⁹ R. Kvaček, *Ve znamení ohně. Historie lipského procesu a Jiří Dimitrov*. Praha 1973, 124 stran.

^{9a} Upozorňujeme tu především na příspěvky L. Deáka, in: *Slovanské štúdie* 11, 1971, 115–140, a *Slovanský přehled* 56, 1970, čís. 4, 301–304, na rozsáhlý výklad R. Havránkové o meziválečném Bulharsku ve sb. *Balkánské socialistické státy mezi dvěma válkami*. Praha 1970, I. díl, str. 119–233, na výklad V. Bystrického

Také třicetiletí socialistického vývoje a budování Bulharska se odrazilo v aktivitě našich historiků. V odborných a populárně vědeckých časopisech, v týdenících i v denním tisku vyšla řada příspěvků, z nichž připomínáme aspoň Kolářův a Amortův článek ve Slovanském přehledu¹⁰ a Štefaňákův příspěvek v časopise *Nové slovo*.¹¹

V období, o němž referujeme, vzniklo rovněž několik monografií, informujících české a slovenské čtenáře o historickém, kulturněpolitickém a hospodářském vývoji Bulharska jak to činí např. práce Karla Hrudky *Bulharská lidová republika*.¹²

Několik příspěvků našich historiků je věnováno účasti bulharských studentů v Slovanském národním povstání (V. Bystrický),¹³ otázce solidarity lidových vrstev balkánských zemí s naší republikou v období mnichovské krize (J. Hrozičnický)¹⁴ a bulharské zemědělské emigraci v Československu ve 20. letech 20. století (J. Kolář).¹⁵ Některé výsledky bádání, které byly zpracovány v rámci státního výzkumného úkolu, jsou pojaty do sborníku o vzájemných vztazích balkánských států v období mezi dvěma světovými válkami.¹⁶

Období od poloviny 19. století do rozpadu habsburské monarchie a vzniku samostatných států věnovali čeští a slovenští historikové méně pozornosti ve srovnání s dobou poválečnou. K tomuto období se vážou příspěvky Č. Amorta o stycích českého inženýra Jiřího Proška s bulharským revolucionářem Vasilem Levským,¹⁷ Koškův článek k výročí Vasila Levského a Christa Boteva¹⁸ a zasvěcené studie Jiřího Cvetlera o pomoci českých právníků při výstavbě nového bulharského státu a o přínosu Konstantina Jirečka pro poznání dějin státu a práva balkánských národů.¹⁹

Postupujeme-li chronologicky zpět do období od poloviny 19. do poloviny 18. století, zjišťujeme, že bulharská historie tohoto období není středem pozornosti našich badatelů. Naši historikové ve svých recenzích věnovali pozornost především několika bulharským pracím, věnovaným pozemkovému vlastnictví, kulturnímu, církevnímu a revolučnímu hnutí i otázkám třídních vztahů v bulharské společnosti v období obrození.²⁰

Dějínám Balkánu od 15. do poloviny 18. stol. se zabývá několik prací, které se tak či onak dotýkají dějin Bulharska. Základní význam tu má pře-

o jugoslávsko-bulharském paktu a Balkánské dohodě, in: *Slovanské štúdie* 11, 1971, 81–113.

¹⁰ *Slovanský přehled* 60, 1974, čís. 5, str. 392–401.

¹¹ *Nové slovo* 16, 1974, čís. 36, str. 6.

¹² K. Hrudka, *Bulharská lidová republika*. Praha 1972, 157 stran; viz též V. Hochman, *Bulharsko. (Cestovní průvodce, malý česko-bulharský slovníček)*. Praha 1970, 121 strana.

¹³ *Slovanský přehled*, 60, 1974, čís. 4, 342–347.

¹⁴ *Slovanská štúdie* 13, 1972, str. 133–142.

¹⁵ *Slovanský přehled* 60, 1974, čís. 3, 211–220.

¹⁶ *Balkánské socialistické státy mezi dvěma válkami*. Praha 1970.

¹⁷ *Slovanský přehled* 59, 1973, čís. 3, 261–264.

¹⁸ *Pravda*, 9. dubna 1973, str. 3.

¹⁹ J. Cvetler, *Die Tätigkeit der Tschechischen Juristen in Ostrumelien 1880–1885 als ein Beitrag zum Aufbau des Bulgarischen Staates*. Sofie 1969, 12 stran; viz též in: *Acta Universitatis Brunensis, Iuridica* 12, *Sborník prací učitelů právnické fakulty* IV, 1974, str. 149–181.

²⁰ Viz především *Slovanský přehled* 58, 1972, čís. 1 a 4, a 1974, čís. 6.

devším Kabrdova posmrtně vydaná monografie o postavení pravoslavné církve v osmanském impériu a o zdanění bulharského obyvatelstva, stejně jako jeho studie o mirách a vahách.²¹ V oblasti osmanské problematiky se v posledních letech soustředil zájem badatelů na studium dějin tureckých válek a okupace na našem území i na výzkum vnitřního vývoje osmanské říše a jeho souvislosti s evropským vývojem. Z hlediska širěji balkánské-ho a středoevropského by bylo možno upozornit aspoň na soubor tureckých dokumentů z Rimavské Soboty, který vydal Jozef Blažkovič.²² Jozef Hroziencič napsal článek k 250. výročí bulharského historika Paisije Chilendarského.²³

Rada studií českých a slovenských historiků je věnována dějinám Byzance a balkánských národů do poloviny 15. století, zejména pak období velkomoravskému a činnosti soluňských bratří Konstantina a Metoděje.²⁴ Jsou to především Dekanovy články o problematice Velké Moravy a staromoravské národnosti,^{24a} Dvořákova pojednání o osudu Slovanů v předvelkomoravském a velkomoravském období²⁵ a Halagova zajímavá, v lecčems objemná studie o cyrilometodějském dědictví po příchodu Maďarů.²⁶ Zásadní význam tu však má především několik studií Lubomíra Havlíka, osvětlujících klíčové otázky etnogeneze Slovanů netradičním způsobem, v mnohém hledajících vlastní interpretaci na pozadí všech vnitřních i zahraničních souvislostí. Jsou to pojednání o jednotě Slovanů, o charakteru vládních struktur a o počátcích státních formací i stati o postavení Moesie a některých národnostních otázkách v období raně feudálních.²⁷

Na závěr této části našeho přehledu bychom rádi upozornili na obsáhlý sborník Brno—Plovdív, který nedávno vyšel. Kromě několika desítek statí českých a bulharských novinářů a vědeckých pracovníků obsahuje četné studie našich a bulharských historiků, které osvětlují česko-bulharské styky a vztahy v nejrůznějších obdobích našich dějin. V chronologickém pořadí, které jsme si zvolili na začátku, upozorňujeme tu především na materiálově bohatou studii Františka Hejla, pojednávající na základě mnoha dosud nezpracovaných archivních pramenů o studiu a činnosti bulharských studentů u nás, zejména pak na brněnských vysokých školách, a na Bětikovo pojednání o vztahu Jiřího Dimitrova k jižní Moravě. V mnohém je přínos-

²¹ J. Kabrda, *Le système fiscal de l'Église orthodoxe dans l'Empire ottoman*. Brno 1969, 164 stran; SPFFBU, řada historická C 20, 1973, str. 103—130.

²² J. Blažkovič, *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva*. Bratislava 1974, 363 stran.

²³ Pravda, 8. 11. 1972, str. 3.

²⁴ Viz zejména F. V. Mareš, *Konstantinovo kulturní dílo po 1100 letech*. Brno 1970, 47 stran; D. Marečková, *Moravské poselství do Cařihradu jako řecký dokument*. Slovo 18/19, 1969, str. 109—140, který navazuje na její předcházející studii v *Listech filologických* 91, 1968, str. 401—414; R. Turek, *K problému stop cyrilometodějské misie ve hmotné kultuře Velké Moravy*. Slavia 38, 1969, čís. 4, str. 616—626 aj.

^{24a} Slovenské pohľady 89, 1973, čís. 11, str. 73—91; Historický časopis 20, 1972, čís. 2, 173—186.

²⁵ Nové slovo 16, 1974, čís. 1, 2 a 9.

²⁶ Slavia 41, 1972, čís. 2, str. 285—294.

²⁷ Z nichž uveďme aspoň jeho *Počátky státního života balkánských Slovanů*. Slovenský přehľad 56, 1970, čís. 6, str. 401—411; viz též Havlíkovy příspěvky in: sb. *Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů*. Praha 1973, str. 349 až 354; Jižní Morava 8, 1972, str. 7—20; Slovenské historické studie 10, 1974, str. 5—49 aj.

ný také příspěvek Ivana Dorovského o působení českých vědců a umělců v Bulharsku v prvních desetiletích po osvobození země z turecké poroby. Akademik Josef Poulík informuje o archeologických nálezech z období velkomoravského a dokládá vyspělost slovanské kultury.²⁸

Shrneme-li stručný přehled prací o bulharských dějinách, které u nás vznikly v rozebíraném posledním sedmiletí, můžeme konstatovat, že nejvíce pozornosti je věnováno nejnovějšímu období.

Domníváme se, že k důkladnějšímu poznání historického vývoje bulharského lidu přispívá bezesporu také literární historie, bez jejíhož studia bychom nedostali (stejně jako bez studia kultury v nejširším slova smyslu) úplný a správný obraz o odvěkem zápasu za národní, církevní, hospodářskou a politickou samostatnost. Zmíníme se zde proto také o některých zásadnějších monografiích, sbornících a studiích z této oblasti, které u nás vznikly. Přitom nelze zapomínat ani na práce vztahového charakteru, zkoumající česko-slovensko-bulharské literární styky a vztahy, k nimž rovněž přihlédneme. V našem výkladu budeme postupovat stejně jako u přehledu prací s historickou tematikou, tj. od nejnovějšího období k obdobím starším a nejstarším.

Poslednímu třicetiletému vývoji bulharské socialistické poezie, prózy a dramatu je u nás věnována systematická pozornost. Pravidelně se na stránkách odborného literárního i denního tisku referuje o českých nebo slovenských překladech z bulharské literatury, kterých u nás vychází po SSSR nejvíce, v předmluvách a doslovecích se uvádějí tvůrci nové bulharské literatury. Z větších prací bychom chtěli upozornit na přehledné stati Ivana Dorovského o pronikání bulharské literatury u nás v posledním třicetiletí, o současném bulharském divadle a poválečné bulharské dramatické tvorbě,²⁹ na Koškův zasvěcený úvod k souboru Dimitrovových statí o literatuře, umění a kultuře³⁰ a na Koškovy a Urbanovy pravidelné referáty v tisku o tom, čím žije a jakých výsledků dosáhla současná bulharská literatura. Rovněž nelze neuvést Koškovy statí o bulharsko-slovenských literárních stycích, o bulharském symbolismu a jeho syntetickou práci o bulharské básnické moderně.³¹ Postupujeme-li obdobně jako u historických prací do starších dějinných období, zjišťujeme, že je bulharské literární historii věnována menší pozornost. Meziválečné období se bohužel těší menší pozornosti jak v českých zemích, tak i na Slovensku.

Problematicke česko-bulharských kulturních kontaktů v období meziválečném a v prvních letech po válce je věnována ve zmíněném sborníku Brno–Plovdiv stať Ivana Dorovského. Sleduje v ní především pronikání bulharské dramatické tvorby na naše jeviště.³²

Plodem vzájemné spolupráce akademických ústavů a vysokoškolských pracovišť obou našich zemí je sborník Česko-bulharského přátelství v lite-

²⁸ Brno–Plovdiv. Brno 1975, 277–281.

²⁹ *Bulharská literatura u nás*. Literární měsíčník 3, 1974, čís. 7, 84–86; Třicetiletí bulharské dramatické tvorby. Universitas 7, 1974, čís. 4, str. 37–48.

³⁰ *Georgi Dimitrov, inšpirátor umenia a kultúry*, in: Georgi Dimitrov, *Ktorou cestou? Bratislava 1973*, str. 5–12.

³¹ Ján Koška, *Bulharská básnická moderna*, Bratislava 1972, 214 stran.

³² *Cesko-bulharské kulturní styky*, in: sb. Brno–Plovdiv. Brno 1975, str. 215–220.

ratuře 19. století, který v polovině roku 1975 vyšel v Sofii.³³ V mnohém je pokračováním prvního podobného sborníku Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, který vyšel česky i bulharsky (1963). Kromě pěti bulharských literárních historiků jsou ve dvojjazyčném sborníku Česko-bulharské přátelství v literatuře 19. století zastoupeni svými studii také čtyři čeští vědečtí pracovníci. Autorka mnoha studií a monografických prací o česko-bulharských vztazích Věnceslava Bechyňová stopuje ve své stati pronikání bulharské lidové slovesnosti do Čech v 60. a 70. letech minulého století. Nedávno zesnulý Julius Dolanský podrobně analyzoval obraz Bulharska, jak se odrazil na stránkách Jelínkova Slovanského sborníku (1881–1887). Zdeněk Urban navazuje na dosavadní výsledky bádání a pokouší se o komplexnější pohled na zájem české veřejnosti o osobnost a dílo revolučního básníka Christa Boteva v průběhu téměř půl století (1871 až 1918). Bulharistka Danuše Hronková sleduje český zájem o dílo bulharského klasika Ivana Vazova u nás od 70. let 19. století do období mezi dvěma válkami.

Sborník Česko-bulharské přátelství v literatuře 19. století přináší nové prohloubené sondy a pohledy do problematiky, která doprovázela styky a vztahy obou našich národů. Bulharské literatuře 19. století jsou věnovány také některé další příspěvky komparatistického charakteru nebo jubilejní články. Sem patří nesporné místo metodologické studii Julia Dolanského o studiu balkánských literatur u nás,³⁴ Urbanově namnoze objevné monografii o vztahu Boženy Němcové k myšlence slovanské vzájemnosti a k slovanským literaturám, v níž její autor pojednal také o vztahu B. Němcové k bulharské literatuře,³⁵ i literárně historickému příspěvku V. Bechyňové o počátcích romantismu u jižních Slovanů³⁶. Ján Koška a Jozef Hvišč se pokusili vystopovat místo a funkci bulharské tematiky v slovenské próze 70. let 19. století,³⁷ zatímco Ivan Dorovský pojednal o ohlasu Někrasovova díla v bulharské literatuře.³⁸ Bulharské literatury staršího období se dotýkají také srovnávací studie I. Dorovského, v nichž zkoumá některé společné rysy a odlišnosti osvícenství v balkánských literaturách a slovansko-řecké literární vztahy na počátku 19. století.³⁹

Bulharské literatuře do poloviny 15. století je věnováno patřičné místo v rámci zkoumání textů staroslověnských, které vyšly ve dvou sbornících: *Studia palaeoslovenica*⁴⁰ a *Palaeoslovenica*⁴¹ a v samostatném příspěvku Ra-

³³ *Česko-bulharské přátelství v literatuře 19. století – Češko-bälgarskata družba v literaturata na XIX vek.* Sofie 1975.

³⁴ Viz *Studia balkanica bohemoslovaca I.* Brno 1970, str. 331–344.

³⁵ Zdeněk Urban, *Pozapomenutá tvář Boženy Němcové. (Vztah Boženy Němcové k myšlence slovanské vzájemnosti a ke kulturám slovanských národů.)* Praha 1970, 145 stran.

³⁶ Viz *Studia balkanica bohemoslovaca I.* Brno 1970, str. 357–364.

³⁷ Viz *Pamiętnik Słowiański* 24, 1974, str. 83–106.

³⁸ Ivan D o r o v s k ý, *Ohlas Někrasovova díla v makedonské a bulharské literatuře.* SPFFBU, řada literárněvědná D 19, 1972, str. 43–50.

³⁹ *K některým otázkám osvícenství v balkánských literaturách*, in: *Na křižovatce umění. Sborník k šedesátinám A. Závodského.* Brno 1973, str. 425–438; *K slovansko-řeckým literárním vztahům na počátku 19. století.* *Slavia* 42, 1973, čís. 2, str. 158–166.

⁴⁰ *Studia palaeoslovenica*, Brno 1971.

⁴¹ *Palaeoslovenica*, Praha 1971.

doslava Večerky Československo-bulharské literární styky v raném středověku.⁴²

Náš přehled by nebyl úplný, kdybychom se nezmínili, že v našem odborném tisku vyšlo mnoho recenzí, referátů, zpráv a glos o bulharské historické a literárně historické produkci, třebaže ji nemůže obsáhnout v celé šíři a komplexnosti. Zde musíme vzít v úvahu také fakt, že stovky prací bulharských autorů, které jsou citovány v našich monografiích, studiích a statích, se také dostávají ve známost badatelům a jsou jimi využívány v dalším bádání.

Cílem tohoto přehledu nebylo nějakým způsobem nahrazovat bibliografii. Tu přikládáme na závěr, aby poskytla našim bulharistům vyčerpávající informaci o pracích s bulharistickou tematikou, které u nás vznikly za poslední sedmiletí.

⁴² *Brno–Ploudiv, kniha o přátelství Jihomoravského a Ploudivského kraje*. Brno 1975, str. 290–297.

